

Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2013. – 590 с.

3. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник для студ. вищ. навч. закл. / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова. К.: Академія, 2010. – 328 с.

4. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика: монографія / В. Г. Редько. К.: Генеза, 2012. – 224 с.

УДК 373.3(075.2)

Кодлюк Я. П.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти,
завідувач науково-дослідної
лабораторії шкільного підручника
ТНПУ імені В. Гнатюка ur.kodliuk@gmail.com

ГОТОВНІСТЬ ДО АНАЛІЗУ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Виразною ознакою реформування національного шкільництва, що відбувається відповідно до концепції «Нова українська школа» [5], є його варіативність, яка проявляється не лише в наявності різних типів навчально-виховних закладів, а й варіативності навчальної літератури, зокрема у розробці альтернативних підручників. Поняття «варіативні підручники» трактуємо таким чином: це різні типи підручників, які забезпечують реалізацію змісту освіти на певному ступені навчання (наприклад, у рамках загальноосвітньої школи, школи першого ступеня тощо), тоді як «альтернативні підручники» – це книги, які є носіями змісту освіти з одного навчального предмета чи інтегрованого курсу, але реалізують різні педагогічні технології, пропонують авторські підходи до дидактико-методичної організації навчального матеріалу в конкретному класі [3, с. 226].

Справжня варіативність навчальної літератури, на наш погляд, передбачає такі процедури: завчасне ознайомлення вчителів із переліками підручників, рекомендованими МОН України, за якими навчатимуться молодші школярі в наступному навчальному році; різновекторну роботу видавництва, обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, управлінь освіти (зустрічі з авторами навчальних книг, виступи підручникомознавців, викладачів-методистів та ін.) з метою роз'яснення концепції тієї чи іншої навчальної книги, її «прихованого змісту»; обґрунтований вибір класоводом підручників з того чи іншого навчального предмета; отримання цих підручників у достатній кількості.

Прикро, що, працюючи за підручником, який «завезли» у школу, вчителі часто не знають про існування підручників інших авторів з даного навчального предмета. Таке явище неприпустиме. З іншого боку, наяву

нагальна потреба підготовки вчителя до роботи в умовах варіативної навчальної літератури, зокрема ознайомлення з азами теорії шкільного підручника (функції, структура тощо) та способами використання навчальної книги на уроці.

Зазначимо, що проблема аналізу навчальної літератури аспектно розглядалася вітчизняними і зарубіжними дослідниками: Д. Д. Зуєв, Я. П. Кодлюк, В. Г. Редько, О. Я. Савченко, Н. Р. Хребтова та ін. [1; 3; 6; 7; 8].

Мета тез: розкрити основні підходи до аналізу підручників, адресованих молодшим школярам.

Цілісне уявлення про навчальну книгу акумулює розроблена нами схема *комплексного аналізу підручників для початкової школи*, яка охоплює такі аспекти: *функції* підручника (інформаційна, розвивальна, виховна, мотиваційна), *структура* (текст, апарат організації засвоєння, ілюстративний матеріал, апарат орієнтування), *поліграфічне оформлення* (естетика навчальної книги, відповідність санітарно-гігієнічним вимогам), *підручник у системі навчально-методичного комплексу* (підручник – самостійний елемент навчального процесу, зв'язок підручника з іншими елементами навчального комплексу (їх узгодженість), підручник і методична література для вчителя (їх взаємозв'язок)) [4].

Серед методів аналізу підручника як, власне, книги педагогічно виправданим є *структурно-функціональний підхід*. Складовими такого підходу визнано структурний аналіз підручника та його функціональну характеристику. *Структурний аналіз* дає змогу з'ясувати побудову книги (поурочна чи тематична), її основні елементи: розділи, параграфи – цілісності першого ряду та тексти, завдання і вправи, ілюстративний матеріал тощо – цілісності другого ряду (за В. С. Цетлін), а також зв'язки між ними. Провідними *функціями підручника* для початкової школи вважаємо інформаційну, розвивальну, виховну і мотиваційну.

З метою з'ясування *розвивальної спрямованості* цього виду навчальної літератури (розвивальної функції) у змісті підручників варто проаналізувати завдання, які забезпечують оволодіння молодшими школярами умінням учитися. Поряд із вправами на формування *загальнонавчальних умінь і навичок* (планувати навчальні дії, порівнювати та ін.) використовуються завдання на розвиток *пізнавальних процесів* (уваги, уяви, фантазії; уміння слухати, відчувати, спостерігати тощо), *творчих здібностей* (зокрема літературної творчості).

Відповідно до складових *мотиваційного компонента* (мотиваційної функції) підручників, адресованих молодшим школярам (*емоціогенність змісту навчального матеріалу, способи його дидактичної організації, дизайн навчальної книги*), розроблено методику аналізу цього компонента [8]. Вказана методика передбачає дослідження підручників за такими критеріями: відбір інформації з урахуванням пізнавальних інтересів учнів (використання цікавого пізнавального матеріалу, жанрової різноманітності творів, висвітлення особистісно значущих тем), забезпечення відповідних характеристик змісту навчального матеріалу (емоційність, цікавість,

доступність, ціннісність); наявність практичних робіт, дидактичних ігор, засобів для емоційно-оцінної діяльності, групових форм роботи, певних способів викладу, розвивальних засобів, засобів цілепокладання; відповідність гігієнічним, естетичним та дидактичним критеріям дизайну підручника.

Аналіз сучасного підручничого забезпечення початкової школи засвідчує, з одного боку, варіативність навчальної літератури для цієї ланки освіти, а з іншого – домінування у цьому процесі двох типів підручників – інтегрованих та паралельних (альтернативних).

Ознаки *інтегрованого підручника*, що об'єднує навчальний матеріал кількох освітніх галузей, достатньо чітко відображені у «Горішку» – інтегрованому підручнику для 1 класу, який охоплює базовий зміст таких навчальних предметів: навчання грамоти, математика, ознайомлення з навколишнім (авт. М. С. Вашуленко, Н. М. Бібік, Л. П. Кочина). Інтегруючою основою книги вибрано загальнонавчальні уміння і навички, а основною формою репрезентації інтегрованого змісту – завдання і вправи, складені з урахуванням змістового, мотиваційного та процесуального компонентів навчання.

Окрему групу складають підручники для інтегрованих навчальних курсів. Так, наприклад, зміст підручників з навчального предмета «Я у світі», 3, 4 клас (авт. Н. М. Бібік), які реалізують освітню галузь «Суспільствознавство» Державного стандарту початкової загальної освіти, спрямовується на соціалізацію особистості молодшого школяра шляхом засвоєння таких тем:

«Людина», «Людина серед людей», «Людина в суспільстві», «Людина у світі». Змістове наповнення цього курсу передбачає взаємозв'язок усіх елементів змісту освіти як засобу інтеграції навчального матеріалу: знань про навколишній світ і місце в ньому людини, відповідних способів діяльності, досвіду творчої діяльності, ціннісного ставлення до природного та соціального середовища.

Особливості побудови *паралельних (альтернативних) підручників* помітні на основі зіставлення навчальних книг з літературного читання (авт. О. Я. Савченко; авт. В. О. Науменко). Об'єднує зазначені підручники те, що вони складені відповідно до навчальної програми з цього навчального предмета; реалізують змістові лінії Державного стандарту з літературного читання; Міністерство освіти і науки України рекомендує їх як основні для використання у школах з українською мовою навчання. На основі структурно-функціонального підходу доведено, що концепції обох підручників продумані, оригінальні, науково обґрунтовані, націлені на літературний розвиток школярів, а технологія пред'явлення знань – авторська.

Технологія аналізу потенційних можливостей підручників щодо формування в учнів початкової школи *уміння вчитися як ключової компетентності початкової загальної освіти* передбачає такі процедури: пред'явлення у підручниках знань про культуру розумової праці, про змістову

основу загальнонавчальних умінь і навичок, про вміння вчитися як інформаційну цінність (у формі предметно орієнтованих, інструментально орієнтованих та ціннісно орієнтованих текстів); наявність засобів (навчальних завдань і вправ) для формування вмінь організувати робоче місце, планувати навчальні дії, працювати з підручником, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, здійснювати само- і взаємоконтроль; використання ціннісно орієнтованих текстів, націлених на усвідомлення учнями значущості знань, формування стійкого інтересу до навчання [2].

Нами розроблена низка інших (вузько аспектичних) *методик аналізу підручників для початкової школи* (аналіз підручника/підручників під певним кутом зору), з якими варто ознайомити учителів, зокрема підручничого забезпечення початкової школи з окремої освітньої галузі; технологічності підручників, адресованих молодшим школярам, та ін. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці форм і методів ознайомлення учителів із напрацьованими методиками аналізу цього виду навчальної літератури.

Література

1. Зуев Д. Д. Школьный учебник. М.: Педагогика, 1983. – 240 с.
2. Кодлюк Я. П. Ключові компетентності у змісті підручників для початкової школи. Проблеми сучасного підручника. – 2016. – Вип. 17. – С. 182–191.
3. Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручникотворення в початковій освіті. – К.: інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2006. – 368 с.
4. Кодлюк Я. Технологія аналізу підручника для початкової школи // Початкова школа. – 2015. – № 2. – С. 8–10.
5. Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2016/10/konczepczyia.pdf>
6. Редько В. Г. Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика. – К.: Педагогічна думка, 2017. – 628 с.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.
8. Хребтова Н. Р. Мотиваційна спрямованість підручників для початкової школи. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. – 116 с.

УДК 159.923:37.035:316.46

Козак О.В.,
аспірант кафедри практичної психології
ТНПУ імені В. Гнатюка,
практичний психолог Технічного коледжу ТНТУ
імені І. Пулюя

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЛІДЕРСТВА УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Тема лідерства є однією з найбільш цікавих та динамічних як для наукового співтовариства, так і для суспільства, що починає глибше